

Gawlas, Sławomir

"Inwentarze dóbr żywieckich z XVIII wieku zawierające obciążenia feudalne ich ludności", Franciszek Lenczowski, Bielsko-Biała 1980 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 76/1, 183-184

1985

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

pejskiej doktryny prawniczej z treścią materialnego prawa karnego zawartego w Soborowym Ułożeniu 1649 roku. W pracy zanalizowano przepisy prawa karnego tej kodyfikacji i porównano je z dawniejszym prawem rosyjskim, głównie sudiebnikami XV—XVI w., oraz prawem litewskim (III statut z 1588 r.) i niemieckim (Constitutio Criminalis Carolina z 1532 r.). We „Wstępie” autorka zwięźle i przez to nieuchronnie ogólnikowo przedstawiła ustrój społeczno-polityczny Rosji w XVII w. oraz źródła prawa rosyjskiego sprzed 1649 r. i stan badań nad Soborowym Ułożeniem. Następnie w kolejnych rozdziałach zanalizowała pojęcie ogólne prawa karnego, rodzaje przestępstw i rodzaje stosowanych kar. W zakończeniu autorka dokonała ogólnej charakterystyki prawa karnego w Soborowym Ułożeniu oraz jego stosunku do innych pomników prawa europejskiego. Przekonywująco pokazano wagę tej kodyfikacji w rozwoju rosyjskiego prawa karnego i zwrócono uwagę na znaczne uwzględnienie starych tradycji prawa ruskiego i wierność starej kulturze (silna więź prawa i religii prawosławnej). Uwypuklono znaczny wpływ doktryny prawniczej Bizancjum i niemalże zakres samodzielności wobec Statutu Litewskiego. Recepcja fragmentów Statutu oznaczać może, według autorki, nie tyle recepcję prawa litewskiego, co poprzez nie, instytucji innych praw europejskich. Brak bezpośrednich dowodów na to, by ustawodawca rosyjski znał sam tekst Caroliny, ale istnieje bardzo duże podobieństwo pojęć ogólnych prawa karnego, ogólnych zasad karania i systemu kar w Rosji i w państwach zachodnioeuropejskich, co może być argumentem na rzecz możliwości wpływów zachodniej kultury prawniczej na prawników rosyjskich. W sumie otrzymaliśmy dobrą i pożyteczną pracę. Trzeba jednakże podkreślić, że praktyka sądowa nawet w sprawach o dużym znaczeniu społecznym była w Rosji bardzo często inna niż nakazywała ustawa. W dodatku niektóre obszary olbrzymiego państwa rządziły się „swoimi” prawami. Autorka nie zawsze jest tego świadoma.

K. S.

Franciszek Lenczowski, *Inwentarze dóbr żywieckich z XVIII wieku zawierające obciążenia feudalne ich ludności*, Nakładem Towarzystwa Miłośników Ziemi Żywieckiej w Żywcu, Bielsko-Biała 1980, s. 236, ilustr.

Książka przynosi publikację czterech inwentarzy. Z inwentarza z 1712 r. wydane zostały tylko klucze: obszarski i jeleśniański, których brakowało z powodu wydarcia odnośnych kart w następnym inwentarzu w 1715 r. Edycja tego ostatniego objęła klucze: Węgierskiej Górki, wieprzski, lipowski i starożywiecki. Brakujące w zdefektowanym tekście opisy wsi Cisiec i Milówka uzupełniono danymi z 1712 r. (s. 66—69). Publikację dopełniają bogatsze w treść od poprzednich: inwentarz klucza jeleśniańskiego z 1790 r. oraz dóbr ślemieńskich z 1798 r. i drobniejsze dodatki.

Autor wydając w 1957 r. „Materiały do dziejów miasta Żywca od XV do XVIII w.” starał się przestrzegać zasad „Instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX w.” Obecnie, stwierdzając, że oryginały inwentarzy zostały spisane w układzie tabelarycznym trudnym do oddania w druk, powołał się na art. 3 teje instrukcji, który dopuszcza możliwość zastosowania zasad własnych. Niestety wbrew zaleceniom nie wyjaśnił ich wystarczająco. O ile można się zorientować inwentarze zostały znacznie przepracowane. Trudno jednak ocenić zasięg ingerencji edytorskiej ponieważ autor nie odróżnia graficznie tekstu oryginalnego od własnych dodatków wynikających z likwidacji układu tabelarycznego i wprowadzanych objaśnień. Niektóre niewątpliwie oryginalne par-

tie wyróżnione zostały kursywą podczas gdy ogólnie obowiązujące zasady rezerwują ją dla części pochodzących od wydawcy. Odstępstw od ogólnych zasad jest zresztą dużo. Nie podano np. sygnatur archiwalnych ani bliższego opisu rękopisów. Autor nie zaznaczył w tekście (a jedynie zasygnalizował s. 6—7 i 59) opuszczenie opisanie gospodarstwa leśnego Węgierskiej Górki (z opisem hal i polan oraz wymienieniem właścicieli i należnych opłat) twierdząc, że „nie przedstawia ona istotnej wartości” (s. 7). Ze względu na charakter wydawnictwa i znaczenie gospodarki leśnej na tym obszarze trudno tę opinię uznać za zasadną — tym bardziej, że jednym z adresatów książki jest środowisko miłośników tak atrakcyjnej turystycznie żywieccyzny. W stosunkowo obszernych wstępach do poszczególnych inwentarzy autor omówił ich wartość oraz ważniejsze i bardziej charakterystyczne dane gospodarcze i społeczne w nich zawarte. Niestety nie obešlo się bez znacznych powtórzeń możliwych do uniknięcia przy skomasowaniu tych informacji w istniejącej już zresztą ogólnej przedmowie.

S. G.

Michał Marian Grzybowski, *Materiały do dziejów ziemi płockiej. Z archiwów diecezjalnych płockich XVIII wieku*, zebrał i do druku przygotował..., Towarzystwo Naukowe Płockie, cz. 1, Płock 1981, s. 216; część 2, Płock 1982, s. 238, ilustr.

Od kilku lat obserwujemy coraz częstsze wykorzystywanie akt wizytacji parafialnych. Głównie na tym materiale opierają się, owocujące wieloma publikacjami, badania środowiska skupionego wokół Zakładu Geografii Historycznej Kościoła KUL. Omawiane wydawnictwo jest publikacją akt wizytacji diecezji płockiej, przeprowadzonej na polecenie biskupa Michała Poniatowskiego w 1775—1776 r. Pierwszy tomik zawiera opis dekanatu biezuńskiego i sierpeckiego, drugi bodzanowskiego i wyszogrodzkiego. Następnym dekanatom poświęcone zostanie trzynastę kolejnych tomików.

Wizytacje przeprowadzone były w oparciu o 14-punktowy kwestionariusz uprzednio wysyłany proboszczom. Zadaniem wizytatora było dokonanie weryfikacji sprawozdania napisanego przez plebana ze stanem faktycznym. Opracowany przez kancelarię biskupa w Warszawie schemat wizytacji obejmował działy: o samym kościele, liczbie parafian, miast, wsi, o prawie patronatu (1), o ołtarzach, prebendach i innych beneficjach (2), o chrzcie i chrzcielnicy (3), o Najświętszym Sakramencie i namaszczaniu chorych (4), o bractwach (5), o stanie budynków kościelnych i innych zabudowań (6), o rzeczach należących do majątku beneficjalnego, o uposażeniu kościoła, a także o prawach i dokumentach kościoła (7), o proboszczu i innych duchownych (8), o dziekanie (9), o szkole parafialnej (10), o zakonnikach i zakonnicach (11), o szpitalu parafialnym (12), o kaplicach (13), o nadużyciach, ekscesach i różnych niezwykłych rzeczach na terenie kościoła i parafii (14). Zgodnie z instrukcją odpowiedzi dawane były po polsku, Michał Poniatowski liczył się, że łacina może być barierą zniechęcającą do szerokiego charakteryzowania parafii.

Trudno przecenić przydatność badawczą wizytacji. Nie ogranicza się ona do zainteresowań regionalistyki, dla której są one kopalnią szczegółowych informacji. Wizytacje umożliwiają wszechstronne badania stanu kościoła. Opis kościołów i ich wyposażenia służyć może historykom sztuki. Podawane w aktach informacje o szkołach czy inwentarze bibliotek plebańskich mogą wiele powiedzieć historykom oświaty. Dla demografii historycznej podają liczbę parafian, dzieci, charakteryzują stany społeczne, grupy zawodowe, wyznaniowe, narodowościowe, mówią